

Boekbesprekingen

S. Frith, **Performing rites: On the value of popular music**. Oxford University Press, New York 1996, 352 pp.

Iedere sociale wetenschapper die popmuziek bestudeert, komt Frith tegen. Frith startte het onderzoekgebied eigenhandig. Door zijn grote kennis van popmuziek, ook opgedaan als muziekjournalist, heeft hij de studie van popmuziek een volwaardige status gegeven. In de lange tijd dat hij zich nu op dit terrein beweegt, heeft hij bijna alle sociaal-wetenschappelijke facetten van popmuziek behandeld.

In zijn nieuwste boek stelt Frith zich de vraag 'how judgements work in cultural spheres' (p. 9). De vraag hoe in culturele sferen geëvalueerd wordt, hoe gewaardeerd wordt, is veelomvattend. Frith staat op het scheidsvlak van vele sociale wetenschappen. De economische maatstaf voor het bepalen van de waarde van popmuziek – hitlijsten en verkoopcijfers – schiet tekort (p. 48). Populaire muziek in de breedste zin van het woord dient hem tot voorbeeld, maar voor Frith is er geen categoriaal verschil tussen popmuziek, toneel, opera, of schilderkunst.

Waardetheorie is lange tijd een braakliggend veld geweest. Economen hebben het nu (her)ontdekt, maar vooral wetenschappers in de zogenaamde *cultural studies* debatteren hierover. De Franse filosofen Foucault, Baudrillard, Girard zijn inspiratiebronnen, maar ook Habermas, Elias en Durkheim zijn uitermate relevant. Hoeveel zien we terug bij Frith van deze theorievorming? Weinig. Het theoretische deel I (Music talk) schiet tekort. Frith gebruikt theoretisch beladen termen als discours, instituties, *rites*, cultureel kapitaal, identiteit zonder ze verder uit te werken. Wat nog het meest opvalt, is dat Frith niet verwijst naar die andere sociaal-wetenschappelijke grootheid op het gebied van popmuziek: Peterson. Met zijn *production of culture* tracht Peterson net als Frith de opkomst of waarde van rockmuziek te verklaren, zij het op een andere wijze.

De waarde of betekenis van popmuziek voor mensen is niet intrinsiek aan muziek, benadrukt Frith (p. 159). Musicologisch onderzoek is daarmee gediskwalificeerd. Waarde wordt sociaal gevormd; codes of instituties spelen daarbij een grote rol. Een goede, waardevolle, of betekenisvolle *pop song* is volgens de regels gemaakt en uitgevoerd. Niet alleen is de empirische basis voor deze stelling summier, theoretisch is zij ook betwist. Anderen beweren dat goede composities zijn gemaakt met de 'regels van het spel' in gedachten. De componist zet deze echter net even anders aan waardoor de luisteraar zich verbaast.

Frith onderkent de belangrijke rol van de media in de *system of production* van popmuziek, maar gaat er nauwelijks op in. En wanneer hij dat toch doet, dan op een manier die zijn marxistische achtergrond prijsgeeft – een achtergrond waarop hij zich laat voorstaan, en waarom niet. Hij praat over de media alsof dat manipulerende instanties zijn die de smaak van luisteraars vor-

men naar eigen believen. Diskjockeys en journalisten zijn met name verdacht (p. 76, 88). Als muziekjournalist moest hij toch weten dat het complexer is dan dat.

De waarde van popmuziek voor haar publiek kan slechts achterhaald worden door het luisteraars zelf te vragen, zegt Frith meermaals. De praktijk van het luisteren naar muziek komt eerst, de theorie strompelt daar achteraan (p. 43). Liefhebbers van popmuziek discussiëren met elkaar over smaak, men probeert elkaar te overtuigen met bewijzen en argumenten (p. 4). Wat ligt er dan meer voor de hand dan luisteraars uitgebreid aan het woord te laten en hun narratieven te analyseren? Frith verlaat zich in het lijvige deel II van het boek (*On music itself*) echter op musicologen, muziekcritici en -journalisten om te achterhalen welke rol ritme, songteksten, stem en uitvoering zouden spelen bij het waarderen van popmuziek.

Frith heeft in zijn laatste boek een project opgepakt dat hem te machtig bleek. Een bevredigende verklaring voor de waarde van popmuziek geeft hij niet. Persoonlijk vond ik daarnaast dat de tekst te veel onderbroken werd met terzijdes. Frith wil vele feitjes en overpeinzingen tussen haakjes kwijt. Dat stoorde mij bij het lezen, maar waarderen anderen wellicht. Ook voor hen zijn er echter publicaties die een beter startpunt vormen, waaronder het eerdere werk van Frith zelf.

Wilfred Dolfsma

*Vakgroep Kunst- en Cultuurwetenschappen,
Erasmus Universiteit Rotterdam*

M. Mentzel, G.A. Kohnstamm en H.A. Becker (red.), **Ethische vragen bij sociaal-wetenschappelijk onderzoek**. Publicatie van de Sociaal-Wetenschappelijke Raad van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, Werkdocument no. 13. Van Gorcum, Assen 1995, 183 pp.

Dit is een heel leesbaar maar ook heel gezapig boek over morele aspecten van sociaal-wetenschappelijk onderzoek. Het bestaat uit bewerkte lezingen gehouden tijdens een door de NVMC, de KNAW en het SISWO in oktober 1993 gehouden conferentie, verrijkt door aansluitende besprekingen tijdens een (besloten) bijeenkomst van de Sociaal-Wetenschappelijke Raad van de KNAW in december van datzelfde jaar. De lezingen/hoofdstukken handelen over zulke uiteenlopende onderwerpen als ethische dilemma's bij onderzoek, de vraag of ethische richtlijnen en gedragscodes nodig en zinvol zijn, of er sancties mogelijk zijn voor zich misdragende onderzoekers, over academische vrijheid en publicatievrijheid, en over de betekenis van ervaringen uit de medische wetenschappen voor de sociale wetenschappen. Een aantal cases (en fragmenten uit codes) illustreren de algemene beschouwingen. Het boek besluit met een voorstel van Köbben te overwegen een ombudsman voor de sociale wetenschappen in te stellen.

Ik noem het een gezapig boek omdat het de boodschap uitzendt dat het, behoudens enkele lastige gevallen die zich zo nu en dan voordoen, met die ethische aspecten wel losloopt. Ik denk dat dat komt omdat de auteurs zich een aantal beperkingen hebben opgelegd en daardoor hete hangijzers buiten beschouwing hebben gelaten. Ik noem er twee. In de eerste plaats is het boek vrijwel geheel beperkt tot de Nederlandse situatie (met wat voorbeelden uit de Amerikaanse literatuur). Daardoor blijft buiten beschouwing dat in nogal wat landen sociaal-wetenschappelijk onderzoek (op het gebied van bijvoorbeeld religie, etniciteit, geweld, bestuur) soms letterlijk levensgevaarlijk is voor onderzoekers. Daar bestaat een situatie die gekenschetst kan worden als 'publish and perish', zoals een van mijn Sri Lankaanse collega's een belangrijk moreel

dilemma in zijn land eens aanduidde. Het effect van een *publish-and-perish* situatie is dat onderzoekers uit veiligheidsoverwegingen een aantal waarheidsvragen geheel uit de weg gaan.

In de tweede plaats ligt in de diverse beschouwingen het accent nogal zwaar op ethische aspecten van de gevolgen van onderzoek *voor direct bij het onderzoek betrokkenen*. Er zijn – zeker in de sociale wetenschappen, inclusief de antropologie – maar weinig voorbeelden bekend van echt zware schade, en gegeven het volume van sociaal- en wetenschappelijk onderzoek tegenwoordig lijkt dit probleem dus van marginale betekenis (waarmee ik niet wil zeggen dat onderzoekers er geen aandacht voor moeten hebben – misschien betekent het dat onderzoekers er veel aandacht aan besteden en zeer consciëntieus te werk gaan!). Ik ben echter van oordeel dat algemene inzichten veel gevaarlijker en moreel veel dubieuzer zijn dan de resultaten van concrete waarnemingen. In concreto: in het boek wordt (terecht) ruim aandacht besteed aan het beroemde/beruchte gehoorzaamheid-experiment van Milgram. Geen aandacht wordt echter besteed aan het feit dat gedragswetenschappelijke inzichten gebruikt werden en worden bij martelpraktijken (hetzelfde geldt, al veel langer, voor medische inzichten).

Naar mijn oordeel draagt het boek door deze beperkingen nauwelijks bij tot nieuwe inzichten in ethische aspecten van sociologisch en gedragswetenschappelijk onderzoek en tot wat de werkelijke dilemma's zijn of zouden moeten zijn.

Peter Kloos

Vakgroep Culturele Antropologie/
Sociologie der Niet-Westerse Samenlevingen,
Vrije Universiteit Amsterdam

K. van den Brande. Ongehuwd samenwonen: Betekenissen van de relatie en de leefvorm. Garant, Leuven/Apeldoorn 1996, 122 pp.

Ongehuwd samenwonen is ondertussen in Nederland een ingeburgerde leefvorm. De meerderheid van de jongvolwassenen woont voor kortere of langere tijd ongehuwd samen. In Vlaanderen is dit nog geenszins het geval; van hen die tussen 1966 en 1970 zijn geboren heeft slechts een kwart ervaring met ongehuwd samenwonen. Deze relatieve onbekendheid en de uit ander onderzoek naar voren komende suggestie dat ongehuwd samenwonenden op een andere wijze met hun partnerrelatie omgaan dan gehuwden, vormden de aanleiding voor deze studie.

Omdat Van den Brande vooral geïnteresseerd is in de betekenissen die ongehuwd samenwonenden verlenen aan hun relatie en hun leefvorm, kiest zij voor een kwalitatieve onderzoek-opzet, waarbij zij halfgestructureerde interviews houdt met 47 heteroseksuele samenwonende paren. Beide partners werden – op hetzelfde tijdstip – afzonderlijk ondervraagd over een scala aan onderwerpen. Bij de vraagstellingen heeft zij zich laten inspireren door een zeer gedegen literatuurstudie naar verschillen tussen ongehuwd samenwonenden en gehuwden in opvattingen en gedragingen. Voornaamste achtergrond vormt een studie van Van de Avort, die onder Nederlandse paren een burgerlijke oriëntatie en een partnerschapsoriëntatie onderscheidde. Van den Brande's veronderstelling is dat Vlaamse ongehuwd samenwonende paren grotendeels door een partnerschapsoriëntatie gekenmerkt worden.

De resultaten ondersteunen deze veronderstelling grotendeels. Wat ongehuwd samenwonende paren vooral lijkt te kenmerken is dat zij een zekere afstand nemen tot maatschappelijke normering. Zelfbepaling staat bij hen hoog in het vaandel. Ook zijn zij zich er zeer van bewust dat de duurzaamheid van hun relatie geen vanzelfsprekendheid is. Tegelijkertijd vinden zij gezamenlijkheid – vooral veel samen zijn en samen activiteiten ondernemen – van groot belang, wat aangeeft dat er duidelijk grenzen zijn aan hun mate van individualisering. Op andere

punten – kindereens, taakverdeling, reflectie – is het beeld minder eenduidig. Wat vooral interessant is, is dat de mate van expliciete reflectie op de relatie tamelijk beperkt is. De meesten reflecteren op de duurzaamheid van de relatie, maar nauwelijks op vragen omtrent kinderen krijgen en monogamie.

Dit is een zeer geslaagde, helder geschreven studie geworden. De onderzoekster heeft haar materiaal op overtuigende en inzichtelijke wijze weten te ordenen. Tevens slaagt zij er uitstekend in de onderzoekresultaten te verbinden met de bestaande literatuur en geeft zij goed aan te kunnen reflecteren op de betekenis en de tekortkomingen van haar studie. Ik vind het boekje daarom een aanrader – niet alleen voor hen die meer willen weten over ongehuwd samenwonen in Vlaanderen, maar tevens voor eenieder die zicht wil krijgen op de kracht van kwalitatief onderzoek.

Naast deze lof zijn er natuurlijk ook wel enkele kanttekeningen bij dit onderzoek te plaatsen. Hoewel het een sterk punt is dat beide partners in het onderzoek betrokken zijn, heb ik het gevoel dat deze kracht niet volledig is uitgebuit. Ik zou bijvoorbeeld meer willen weten omtrent de karakteristieken van paren waar veel verschil van inzicht tussen de partners bestaat. Een belangrijker tekort van de studie vind ik dat een expliciete vergelijking met gehuwde jongvolwassenen ontbreekt. Het blijft nu onduidelijk in hoeverre de gevonden visies op relaties specifiek zijn voor ongehuwd samenwonenden en of dezelfde oriëntaties bij gehuwden worden aangetroffen. Een vergelijkende opzet zou daarom meer op zijn plaats geweest zijn. Ten slotte ontbreekt een duidelijke reflectie op het mogelijk tijdgebundene van de onderzoekresultaten. Naarmate ongehuwd samenwonen een steeds 'gewonere' plaats in de levensloop van jongvolwassenen gaat innemen, mag verwacht worden dat het onderscheid met het huwelijk geringer wordt. Dat wat in 1991 nog als een kenmerkend verschil tussen ongehuwd samenwonenden en gehuwden kon worden aangemerkt, zal anno 1997 de beide leefvormen wellicht nauwelijks meer van elkaar onderscheiden. Wat dat betreft zou het interessant zijn om het onderzoek nog eens te herhalen en de veranderingen in de tijd te traceren.

Aat Liefbroer
Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut